

5

Základné právne predpisy

Ing. Dana Palacková

Právo tvoriace základ civilizovaných spoločností nás sprevádza po celý život. Účelom tejto kapitoly je uľahčenie orientácie v širokej spleti právnych predpisov.

Hlavným zámerom je priblížiť význam a úlohy práva vo všeobecnosti, ale zároveň aj podať prehľad vybraných oblastí právneho poriadku Slovenskej republiky. Objasnenie základných právnych pojmov, vzťahov a inštitútov je nevyhnutným predpokladom pre správne pochopenie problematiky jednotlivých kapitol tejto publikácie.

5.1 Vznik práva ako spoločenskej potreby

S postupným rozvojom ľudskej spoločnosti sa vynárala aj potreba predchádzania chaosu a dodržiavania určitého poriadku. Táto potreba vyplynula zo skutočnosti, že ľudská spoločnosť je rôznorodá. Ľudia majú rôzne záujmy a potreby, ktoré si neraz navzájom protirečia. Aj právna veda, podobne ako ekonómia, sa zaoberá ľudskými potrebami a uvedomuje si ich obmedzenosť. Práve z dôvodu obmedzenosti zdrojov na uspokojenie potrieb všetkých ľudí vzniká v spoločnosti množstvo konfliktov. Na prvý pohľad by sa mohlo zdať, že ľudia budú schopní všetko medzi sebou vyriešiť k všeobecnej spokojnosti. Realita sa však nie vždy vyvíja ideálne. Najvýstižnejšie to vyjadril anglický teoretik Thomas Hobbes, ktorý žil na prelome 16. a 17. storočia. Hobbes tvrdil, že v spoločnosti, v ktorej má každý právo na všetko, sa toto právo stáva v konečnom dôsledku právom na nič.

Z dôvodu snahy o ochranu svojho majetku, a nezriedka aj vlastného života, sa ľudia snažili medzi sebou vytvárať určité pravidlá správania sa. Práve potreba istoty a stability viedla

k vzniku novej ľudskej potreby, a to potreby vytvoriť a spoločne sa zhodnúť na určitých pravidlách správania sa v spoločnosti.

V jednotlivých oblastiach sveta sa ľudia postupne z generácie na generáciu začali správať podľa konkrétnych rodových, či miestnych zvyklostí a tradícií, z ktorých sa neskôr vyvinula určitá forma spoločenského správania a etiky. Takáto forma spoločensky akceptovaného správania sa dnes označuje aj ako morálka alebo dobré mravy. Ak niekto takéto nepísané pravidlá poriadku porušil, spoločnosť naňho krivo pozerala. V prípade závažného porušenia pravidiel mohla byť konkrétna osoba zo spoločnosti vylúčená. Takéto správanie spoločnosti ako celku viedlo jednotlivcov k dodržiavaniu všeobecne prijímaných pravidiel. Určitým spôsobom regulácie spoločenského správania boli, a dodnes stále sú, aj náboženské učenia.

Postupne sa spoločenské usporiadania menili a vyvíjali až dospeli do štádia štátov, s vznikom ktorých prichádza aj právo. Na rozdiel od jednoduchých morálnych zásad alebo cirkevných pravidiel je štátne právo na území daného štátu jediné a všeobecne záväzné. Nakoľko tvorba a dodržiavanie práva je v rukách štátnych orgánov, možno štát a právo považovať za neoddeliteľné. Štát je sám tvorcom určitého súboru pravidiel, ale aj nástrojov, prostredníctvom ktorých bude dodržiavanie stanoveného súboru pravidiel vynucovať. Nutnou podmienkou fungovania právneho systému je presná definícia toho, čo za právnu normu možno považovať a čo nie. Ďalej je potrebné presne vymedziť okruh osôb, na ktoré sa daná právna norma vzťahuje. Štát taktiež zodpovedá za monitoring dodržiavania pravidiel, ale aj za riešenie ich prípadného nedodržiavania. Každý štát by mal mať vytvorenú vlastnú organizačnú štruktúru. To znamená, že by mal mať stanovené rozvrhnutie jednotlivých orgánov štátnej moci a správy a presné vymedzenie ich právomocí, t.j. toho, kto za čo bude zodpovedať a čo si zo svojej pozície bude môcť dovoliť.

Tvorbu štátneho práva však nemožno považovať za samoučelnú. Vychádza totiž z celospoločenského konsenzu požadujúceho vytvorenie systému pravidiel určujúcich fungovanie spoločnosti. Možno teda uviesť, že právne predpisy sú vždy tvorené za určitým účelom. Právne normy vyjadrujú spoločenskú vôľu alebo potreby, a to prostredníctvom príkazov, zákazov alebo dovolení. Tieto vznikajú zvyčajne ako reakcia na určité potreby alebo záujmy spoločnosti alebo jej jednotlivých členov. V ideálnom prípade má ich zavedenie do právneho poriadku štátu viesť k zvýšeniu blaha celej spoločnosti. Avšak práve definícia celospoločenského prospechu je značne problematická, nehovoriac o spôsoboch jeho určovania a merania.

5.2 Význam poznania platného práva

Jednou zo skutočností, ktorú si niektorí z nás neuvedomujú, alebo lepšie povedané, ktorú si niektorí z nás bežne nepripúšťajú, je, že zákony sa na nás vzťahujú aj v prípade, že o nich

nevieme. V tejto súvislosti teda platí jedna z právnických maxím, a to: „Ignorantia excusatur, non juris sed facti“. Táto maxima v slovenskom preklade znamená, že ospravedlniť môže neznalosť faktov, nie však neznalosť zákona. Ide v podstate o jednu z podmienok fungovania právneho systému. V záujme udržania poriadku a spravodlivosti by zrejme nebolo možné ospravedlňovať všetky protiprávne činy výhovorkou, že osoba o danej právnej norme nevedela.

Zmyslom práva však nie je jeho samotná existencia. Právne normy vznikajú ako nástroje na dosahovanie určitých cieľov, ktoré sú príslušnou legislatívou sledované a ovplyvňované. A preto je pre dosahovanie spoločnosťou požadovaných cieľov žiaduce, aby jej jednotliví členovia právo poznali a rešpektovali.

Pomerne častým javom býva, že ľudia majú o práve určitú vlastnú predstavu, avšak táto sa nie vždy zhoduje s platným právom v danom štáte. Jednou z činností a funkcií štátu ako zákonodarcu je aj sprístupňovanie schválených zákonov a oboznamovanie občanov s nimi. V podmienkach našej republiky sú zákony a ostatné právne predpisy sprístupňované prostredníctvom Zbierky zákonov Slovenskej republiky. Teoreticky by žiadny zo zákonov nemal byť účinný skôr, ako ľudia mali možnosť sa s ním oboznámiť. Zákony nadobúdajú platnosť ich zverejnením v Zbierke zákonov Slovenskej republiky. Zároveň sa týmto dňom považujú všetky zákony za oznámené. Z toho je zrejmé, že samotná skutočnosť, že konkrétna osoba si ich ešte nestihla prečítať, ako ospravedlnenie určite neobstojí. Akonáhle je zákon zverejnený, platí, a to aj pre tých, ktorí o ňom nevedia. Preto je pochopiteľné, že osoby oboznámené so zákonmi majú oproti neznaným osobám určitú výhodu.

Aj napriek uvedenému sa všeobecne nepredpokladá, že každý jednotlivец žijúci na území Slovenska bude neustále sledovať nové vydania Zbierky zákonov Slovenskej republiky a podrobne študovať prijímané právne normy. Zvyčajne totiž platí, že ak sa osoba správa v súlade dobrými mravmi a jej konanie nevzbudzuje pohoršenie alebo nesúhlas spoločnosti, existuje vysoký predpoklad toho, že sa správa v súlade so zákonom.

Na povinnosti vyplývajúce zo zákona, ktoré sa týkajú širokej verejnosti, sú občania zvyčajne upozorňovaní aj prostredníctvom médií. Pokiaľ teda osoba nežije izolovaná od okolitej spoločnosti, nemalo by sa stať, že jej niečo podstatné z oblasti jej právnych povinností resp. práv unikne. To však platí len pre bežné každodenné činnosti občanov – fyzických osôb. Akonáhle však osoba vstupuje do zmluvných vzťahov alebo začína podnikáť, mala by sa podrobne oboznámiť so všetkými právnymi normami, ktoré sa jej môžu dotýkať. Právne normy od podnikateľov nezriedka vyžadujú dodržiavanie rôznych bezpečnostných noriem, predpisov z oblasti účtovníctva a zasielania výkazov, napr. v rámci sociálneho poistenia. Vychádza sa pritom z predpokladu, že ak niekto podniká alebo prevádzkuje určitú činnosť, vykonáva niečo, čím môže ovplyvniť aj iné zákona neznané osoby. Dodržiavanie určitých zákonom stanovených pravidiel by malo byť v záujme ochrany bežných spotrebiteľov.

V tejto súvislosti je dôležité spomenúť aj tzv. stabilitu práva. Práve ona v mnohom ovplyvňuje úroveň znalosti práva v rámci širokej verejnosti. Ak sú určité pravidlá legislatívne zakotvené po mnohé desaťročia, je predpoklad, že poznanie práva sa prenáša z generácie na generáciu. V takomto prípade sa ľudia s platným právom doslova zžívajú, a teda jeho poznanie a dodržiavanie nespôsobuje v praxi problémy. Ak však dochádza k častým zmenám v právnom poriadku krajiny, je pochopiteľné, že bežní občania bez právnického vzdelania strácajú prehľad. Čo je však horšie, strácajú aj motiváciu byť neustále informovaní o aktuálne platnom právnom poriadku. Takýto stav potom vedie k znehodnoteniu samotného práva, nakoľko k dosahovaniu pôvodných zámerov a cieľov legislatívy takmer nedochádza.

5.3 Právne normy

Ako už bolo uvedené, v ľudskej spoločnosti sa postupne rozvíjali rôzne spoločenské normy ako všeobecné pravidlá správania sa. Medzi takéto spoločenské normy patria napr. tradície alebo morálne zásady. Avšak najväčšiu silu zo všetkých spoločenských noriem majú právne normy, nakoľko ich vznik a dodržiavanie úzko súvisí s existenciou samotného štátu.

Právne normy nesú štátom stanovenú formu, a preto ich možno nazvať aj formálnymi prameňmi práva. Pre právne normy platí, že v danom štáte existuje len jediný systém právnych noriem, ktoré sú zároveň pre všetkých obyvateľov štátu záväzné. Čo sa týka tvorby právnych noriem, možno štát považovať na danom území za monopol.

Právna norma teda predstavuje základnú stavebnú jednotku právneho systému štátu. Ide o všeobecne záväzné pravidlo správania, ktoré je sformulované prostredníctvom právneho jazyka a vynútiteľné štátnou mocou.

5.3.1 Vznik právnych noriem

Tvorba právnych predpisov predstavuje zložitý proces, ktorého konkrétne postupy sú taktiež právne upravené. Potenciálna právna norma začína svoj život vo forme návrhu. Ak ide o návrh zákona, právo na jeho podanie v Slovenskej republike majú poslanci a výbory Národnej rady Slovenskej republiky, a v neposlednom rade aj vláda.

Konkrétny návrh zákona najprv koluje po príslušných štátnych orgánoch za účelom získania názorov a pripomienok k jeho zneniu. Následne putuje návrh aj s pripomienkami na Legislatívnu radu vlády Slovenskej republiky, kde jej členovia k nemu zaujímajú stanovisko. Ďalším krokom je medzirezortné pripomienkovanie a posúdenie parlamentnými výbormi. Po stanovenom počte čítaní zákona sa uskutoční otvorená rozprava o návrhu zákona v parlamente.

Až po zložitom procese čítaní a pripomienkovaní zákona príslušnými orgánmi nasleduje samotné hlasovanie poslancov Národnej rady Slovenska, ktoré môže byť platné len za prítomnosti nadpolovičnej väčšiny poslancov. Schválenie zákona si vyžaduje podporu nadpolovičnej väčšiny prítomných poslancov.

Významným krokom pri vzniku nového zákona je jeho podpísanie prezidentom, predsedom vlády a predsedom parlamentu Slovenskej republiky. Prezident republiky má v tejto súvislosti právo veta, t.j. má právo predložený zákon nepodpísať a vrátiť ho na prerokovanie do parlamentu. Ak je však takýto zákon parlamentom znovu schválený, vchádza do platnosti, a to prípadne aj bez podpísania prezidentom. Posledným, avšak nemenej podstatným krokom legislatívneho procesu je vyhlásenie zákona, ktoré sa vykoná jeho zverejnením v Zbierke zákonov Slovenskej republiky.

5.3.2 Hierarchické usporiadanie právnych noriem

Právne normy, ktoré sú výsledkom legislatívnej činnosti štátu, majú všeobecne záväzný charakter. Znamená to, že sa netýkajú iba konkrétnych osôb alebo firiem, ale naopak, platia pre všetky subjekty rovnako. Zároveň však platí, že jednotlivé právne normy môžu mať rôzny stupeň právnej sily. Právna sila konkrétnej normy závisí od postavenia príslušného normotvorného orgánu v rámci daného štátu.

Zákony ako právne normy má právo prijímať iba Národná rada Slovenskej republiky. Samotné zákony však často len rámcovo vymedzujú pravidlá v oblasti určitej problematiky. Pre prax je nezriedka potrebné spresnenie a špecifikácia jednotlivých zákonov, čo je predmetom tzv. vykonávacích predpisov. Právo vydávať k zákonom príslušné vykonávacie predpisy, akými sú vyhlášky alebo opatrenia, majú ministerstvá a iné ústredné orgány štátnej správy. Medzi vykonávacie predpisy patria aj nariadenia vlády.

Významný rozdiel medzi zákonmi a vykonávacími právnymi predpismi spočíva v ich rozdielnej právnej sile. Zákony možno vo vzťahu k vykonávacím predpisom považovať za právne nadradené. To znamená, že zákon nie je možné meniť alebo zrušiť napr. vyhláškou, avšak naopak to možné je. V súvislosti s rôznymi stupňami právnej sily jednotlivých právnych noriem nemožno zabudnúť ani na Ústavu Slovenskej republiky a ostatné ústavné zákony. Tieto sú v slovenskom právnom systéme nadradené jednak zákonom, ale aj ostatným vykonávacím právnym predpisom, a teda nachádzajú sa na najvyššom stupni hierarchického usporiadania právnych noriem.

5.3.3 Pôsobnosť právnej normy

Pôsobnosť právnej normy patrí medzi jej základné charakteristiky. V teórii práva sa v tejto súvislosti rozlišuje pôsobnosť územná, časová, vecná a osobná. Územná pôsobnosť právnej normy udáva geografické územie, na ktorom táto norma platí. Zväčša ide o územie daného štátu, avšak môže ísť aj o právnu normu s lokálnou pôsobnosťou. Vecné a osobné vymedzenie právnej normy sa týka vecnej problematiky alebo okruhu osôb, ktoré konkrétna právna norma upravuje.

V laickej praxi sa často vyskytujú problémy v súvislosti s časovým vymedzením právnej normy. Slová ako je platnosť a účinnosť právnej normy sa neraz ľubovoľne zamieňajú, pričom však ide o dva kvalitatívne odlišné pojmy. Právna norma sa stáva platnou dňom jej publikácie v Zbierke zákonov Slovenskej republiky, kedy sa zároveň stáva súčasťou právneho poriadku krajiny. Samotné jej vydanie však ešte neznamena, že k tomu istému dňu je daná právna norma aj účinná. Možno teda uviesť, že platnosť právnej normy je nutnou, nie však postačujúcou, podmienkou jej účinnosti. To znamená, že právna norma môže nadobudnúť účinnosť najskôr dňom jej platnosti.

Začiatok účinnosti právnej normy sa zvyčajne uvádza v rámci jej záverečných ustanovení a je udaná dátumom, od ktorého z nej konkrétnym subjektom vyplývajú určité práva a povinnosti. Právne normy nadobúdajú účinnosť zvyčajne až po určitej dobe ich platnosti, a to kvôli tomu, aby dotknuté subjekty mali čas sa s ustanoveniami danej právnej normy oboznámiť. Ak právna norma dátum účinnosti neobsahuje, považuje sa za účinnú pätnástym dňom po dni jej zverejnenia v Zbierke zákonov.

Možno teda povedať, že vo väčšine prípadov existuje tzv. legisvakančná doba. Ide o dobu medzi platnosťou a účinnosťou právnej normy, počas ktorej sa majú dotknuté subjekty pripraviť

na praktickú realizáciu konkrétnej právnej normy. Nakoľko legisvakancia zásadne ovplyvňuje pocit právnej istoty v danom štáte, tvorcovia legislatívy by na jej význam nemali zabúdať.

Aj napriek tomu, že väčšina právnych noriem je vydávaných s účinnosťou bez konečného obmedzenia, je pravdepodobné, že nebudú platiť večne. Typickým spôsobom zániku platnosti a účinnosti právnych noriem je ich novelizácia alebo zrušujúce ustanovenia. Súčasťou záverečných ustanovení mnohých právnych noriem bývajú tzv. derogačné klauzuly (zrušujúce ustanovenia), v ktorých sú vymenované právne normy, alebo ich časti, daným zákonom zrušované. V prípade konfliktu ustanovení platí, že novšia norma zrušuje normu staršiu. A tiež aj špeciálna právna norma zrušuje normu všeobecnú. Špeciálne právne normy majú užšiu pôsobnosť ako normy všeobecné, ktoré v podstate upravujú len všetko to, čo nespadá pod normy špeciálne.

Právne normy však môžu zanikať aj iným spôsobom. Účinnosť zákona zaniká napr. rozhodnutím Ústavného súdu Slovenskej republiky o nesúlade právnej normy s ústavou. Ďalej môžu právne normy zaniknúť spolu so zánikom štátu, ktorý ich vydal, a to v prípade, ak ich nástupnícky štát neprevzal.

Platnosť a účinnosť právnych noriem je teda časovo ohraničená z oboch strán. Dodržiavanie konkrétnych ustanovení právnej normy sa zvyčajne posudzuje podľa stavu platného v danom čase. Vo výnimočných prípadoch však môže byť určitá právna norma aj retroaktívna, t.j. môže byť uplatňovaná aj spätne. V právnom štáte by však mal platiť zákaz pôsobenia právnych noriem do minulosti. Nemožno predsa od právnych subjektov očakávať, aby vopred poznali budúcu právnu úpravu. Zároveň im nemožno niečo prikazovať alebo zakazovať spätne, keď už nemajú možnosť svoje správanie zmeniť tak, aby bolo v súlade so zákonom. Z tohto dôvodu sa retroaktivita priechi podstate právneho štátu.

5.4 Systematické členenie v oblasti práva

Aj právo, podobne ako mnohé iné oblasti života, možno považovať sa určitý systém, ktorý má svoje vlastné prvky, vzťahy, pravidlá a ciele. Z uvedeného je zrejmé, že aj v oblasti práva existuje systematické členenie, pričom základným prvkom právneho systému je právna norma.

Medzi základné druhy právnych systémov týkajúcich sa Slovenskej republiky patrí vnútroštátne právo, medzinárodné právo a tiež aj právo európskych spoločenstiev. Za najbežnejšie členenie vnútroštátneho práva možno považovať rozlišovanie na právo súkromné a právo verejné. Súkromné právo sa týka zväčša rovnocenných subjektov, ktoré vstupujú do zmluvných vzťahov dobrovoľne. Verejné právo prisudzuje rozhodovaciu právomoc orgánom verejnej moci, a to bez zmluvného vzťahu medzi jednotlivými subjektmi. Možno teda povedať, že verejné právo upravuje záujmy daného štátu, kým súkromné právo ochraňuje záujmy jednotlivých subjektov.

Vnútroštátne právo	
Súkromné právo	Verejné právo
Občianske	Ústavné
Rodinné	Správne
Pracovné	Sociálneho zabezpečenia
Obchodné	Finančné
Medzinárodné súkromné	Trestné

Medzinárodné právo upravuje vzťahy medzi jednotlivými štátmi, a to buď na základe bilaterálnych alebo multilaterálnych zmlúv. Pre oblasť Európy je typické aj právo európskych spoločností, nazývané aj komunitárne právo, ktoré bolo pôvodne založené tromi samostatnými zmluvami ustanovujúcimi Európske spoločenstvo uhlia a ocele, Európske spoločenstvo atómovej energie a Európske hospodárske spoločenstvo.

Ďalším podstatným členením právnych noriem je členenie na právne normy procesné a právne normy hmotné. Hmotné právo upravuje práva a povinnosti jednotlivých subjektov, pričom procesné právo rieši postupy a spôsoby správania sa subjektov práva. Nemenej dôležitým je rozlišovanie právnych noriem na kogentné, t.j. tie, od znenia ktorých sa nemožno odchýliť, a právne normy dispozitívne, ktoré umožňujú odchýlnú úpravu práv a povinností subjektov právneho vzťahu.

5.5 Občiansky zákonník

Občiansky zákonník predstavuje súhrn zákonov upravujúcich občiansko-právne vzťahy. Občiansky zákonník možno považovať za základný pilier nielen občianskeho, ale aj celého súkromného práva. Znamená to, že v prípadoch, ktoré nie sú upravené žiadnym iným osobitným právnym predpisom, sa používajú práve ustanovenia Občianskeho zákonníka.

Dôležité je tiež uviesť, že Občiansky zákonník predstavuje občianske právo hmotné. Občianske právo procesné upravuje napr. občianske súdne konanie alebo rozhodcovské konanie, pričom tieto právne normy procesného charakteru spadajú do oblasti verejného práva.

Samotný Občiansky zákonník Slovenskej republiky má číslo 40/1964 Zb., čo znamená, že bol prijatý ešte v roku 1964, avšak odvtedy prešiel mnohými novelizáciami. V súčasnosti sa skladá z deviatich častí a bol pozmenený viac ako tridsiatimi zákonmi.

Občiansky zákonník upravuje majetkové vzťahy fyzických a právnických osôb, ako aj majetkové vzťahy týchto osôb a štátu. Určité ustanovenia Občianskeho zákonníka možno považovať za dispozitívnu právnú úpravu povoluujúcu účastníkom občianskoprávných vzťahov upraviť si vzájomné práva a povinnosti odchylné od zákona.

5.5.1 Niektoré pojmy vymedzené v Občianskom zákonníku

Napríklad v deviatej hlave prvej časti Občianskeho zákonníka sa uvádza právna definícia niektorých pojmov, s ktorými slovenské právo bežne narába. Prvým pojmom je domácnosť. Občiansky zákonník za domácnosť považuje fyzické osoby trvale spolu žijúce, ktoré zároveň spoločne uhrádzajú náklady na svoje potreby. Pre prípady napr. dedenia je dôležitá aj definícia blízkej osoby. Za blízku osobu sa považuje príbuzný v priamom rade, súrodenec a manžel/manželka.

Občiansky zákonník ďalej vymedzuje predmet občiansko-právnych vzťahov ako veci, práva alebo iné majetkové hodnoty. Veci sa ďalej rozlišujú na hnutelné a nehnuteľné, pričom za nehnuteľnosti sa považujú pozemky a pevne so zemou spojené stavby. Zákon sa taktiež zaoberá tým, čo možno považovať za súčasť vecí alebo ich príslušenstvo.

Pre právne vzťahy je nemenej dôležité aj vymedzenie spôsobu počítania času. Ak je určitá lehota určená počtom dní, tak začína plynúť prvým dňom nasledujúcim po udalosti, ktorá bola rozhodujúca pre jej začiatok. V prípade, že posledný deň lehoty pripadne na deň pracovného pokoja, za posledný deň lehoty sa považuje najbližší nasledujúci pracovný deň.

5.5.2 Úprava plynutia času v Občianskom zákonníku

Premlčanie je uplynutie právnym predpisom vymedzeného času bez toho, aby si subjekt svoje právo uplatnil na súde. Avšak samotné uplynutie premlčacej lehoty ešte automaticky neznamená zánik vynútiteľnosti práva. Na premlčanie súd prihliada len na základe uplatnenia námietky, že premlčacia doba už uplynula. V takomto prípade už nemožno veriteľovi premlčané právo súdne priznať, a to aj napriek tomu, že samotné subjektívne právo nezaniká. Znamená to, že subjektívne právo ostáva len vo forme prirodzeného záväzku a možno ho realizovať už len dobrovoľne. Plnenie na základe premlčaného záväzku teda nie je plnením bez právneho dôvodu, a preto nevedie k bezdôvodnému obohateniu.

Občiansky zákonník stanovuje všeobecnú premlčaciu dobu ako trojročnú, ktorá plynie odo dňa, kedy právo bolo možné vykonať po prvý raz. Avšak aj tu existujú výnimky, čo sa týka dĺžky jej trvania a v určitých prípadoch aj jej samotnej existencie. Pri právach na plnenie z poistného vzťahu začína premlčacia doba plynúť o jeden rok po poistnej udalosti.

V súvislosti s plynutím času pozná teória práva aj inštitút nazývaný preklúzia alebo prepadná lehota. Preklúzia, na rozdiel od premlčania, znamená uplynutie vymedzenej doby na uplatnenie práva, pričom v tomto prípade právny nárok zaniká. Znamená to, že po uplynutí prekluzívnej lehoty zaniká právny dôvod na plnenie. V prípade sporu musí súd na uplynutie prekluzívnej

lehoty prihladať z úradnej povinnosti, t.j. uplatnený nárok priznať nemôže. Typickým príkladom prekluzívnej lehoty je záručná doba.

5.5.3 Úprava poistenia v Občianskom zákonníku

Možno povedať, že Občiansky zákonník sa ako základný pilier nášho právneho poriadku týka všetkých odvetví národného hospodárstva. Dokazuje to aj skutočnosť, že kľúčový element poisťovníctva, ktorým je poistná zmluva, je právne upravený práve v Občianskom zákonníku. Nakoľko ide o špecifickú problematiku, existujú snahy o vytvorenie zákona o poistnej zmluve, čím by bola príslušná hlava z Občianskeho zákonníka vypustená.

Občiansky zákonník definuje poistnú zmluvu ako záväzok poisťovateľa poskytnúť v dojednanom rozsahu plnenie, ak nastane náhodná v zmluve označená udalosť. Zároveň ale ide aj o záväzok osoby, ktorá s poisťovateľom takúto zmluvu uzatvorila, platiť poistné. Občiansky zákonník ďalej vymedzuje náležitosti poistnej zmluvy, ale aj práva a povinnosti subjektov poistného vzťahu. Súčasťou každej poistnej zmluvy sú pripojené alebo oznámené všeobecné poistné podmienky konkrétneho poisťovateľa. Zvyčajne ide o niekoľko strán textu písaného drobným písmom, na ktorých je však vymedzených a spresnených množstvo dôležitých detailov týkajúcich sa daného poistenia. Osoba uzatvárajúca poistenie by mala byť vo vlastnom záujme podrobne oboznámená nielen s presným obsahom poistnej zmluvy, ale aj s obsahom príslušných poistných podmienok, prípadne aj osobitných ustanovení.

Podľa Občianskeho zákonníka možno poistiť najmä majetok, osoby alebo zodpovednosť. Z poistenia majetku vyplývajú poistenému nároky na plnenie za škody na poistenom majetku. Z poistenia osôb sa pri vzniku poistnej udalosti vyplácajú zmluvne stanovené poistné sumy alebo dôchodky. Poistenie zodpovednosti za škody dáva poistenému právo, aby poisťovateľ hradil škody, za ktoré zodpovedá poistený. Takéto členenie je však v rozpore s členením uvedeným v zákone o poisťovníctve, ktoré delí poistenia na životné a neživotné. Problematickou je najmä kategória poistenia osôb, ktoré spadá jednak do životného poistenia (poistenie pre prípad dožitia sa zmluvne stanoveného veku), ale aj do neživotného poistenia (poistenie choroby).

Čo sa týka sprostredkovateľskej činnosti v poisťovníctve, Občiansky zákonník túto oblasť výslovne neupravuje. Upravuje však sprostredkovateľskú zmluvu ako záväzkový vzťah. Sprostredkovateľskou zmluvou sa sprostredkovateľ zaväzuje obstaráť záujemcovi za odmenu uzavretie zmluvy. V prípade, že bol výsledok dosiahnutý pričinením sprostredkovateľa, patrí mu odmena v dohodnutej výške. Tieto ustanovenia sa vzťahujú aj na sprostredkovateľov poistenia. To znamená, že ak sa sprostredkovateľ pričíní o uzavretie poistnej zmluvy, patrí mu vopred zmluvne dohodnutá odmena.

5.6 Právny úkon

Právny úkon je prejav vôle smerujúci najmä k vzniku, zmene alebo zániku určitých práv alebo povinností, ktoré právne predpisy s takýmto prejavom spájajú. Ide teda o určité správanie účastníka právneho vzťahu (napr. majetkovoprávneho), a to podľa jeho vlastnej vôle v zmysle vyššie uvedeného. Tento prejav vôle môže byť urobený konaním, ale aj nečinnosťou, ako napr. opomenutím vykonať nejaký právny úkon. Nevyhnutnou podmienkou právneho úkonu je teda určitým spôsobom prejavená vôľa. Prejav vôle však musí byť v každom prípade učinенý tak, aby nevzbudzoval pochybnosti o tom, čo chcel účastník prejaviť.

Právny úkon je právnou normou povolený čin, ktorý má príslušné právne následky. Avšak nie každé konanie, nie každý úkon naplňuje znaky právneho úkonu. Podstatné je, že musí ísť o taký úkon, ktorý môže vyvolať určité právne následky. Občiansky zákonník obsahuje ustanovenia, ktoré upravujú platnosť, resp. neplatnosť právnych úkonov. Neplatné sú právne úkony vykonané osobou, ktorá nemala spôsobilosť takéto úkony vykonať. Napr. osoba mladšia ako 18 rokov nemôže platne uzatvoriť dohodu o hmotnej zodpovednosti za zverenú hodnotu. Ak by takúto dohodu uzatvorila, dohoda by bola neplatná. Ak právny úkon nebol urobený slobodne a vážne, určite a zrozumiteľne, je tiež neplatný. Všetky právne úkony obchádzajúce zákon alebo priečiace sa zákonu či dobrým mravom sú považované za neplatné. Neplatné sú právne úkony, ktorých predmetom je nemožné plnenie. Neplatné sú ďalej právne úkony, pri ktorých nebola dodržaná písomná forma, ak takúto formu zákon výslovne pre platnosť právneho úkonu vyžaduje (napr. zmluva o prevode nehnuteľnosti).

Veľmi dôležité je rozlišovať, kedy ide o absolútnu neplatnosť právneho úkonu a kedy o tzv. relatívnu neplatnosť právneho úkonu. Zásadný rozdiel je v tom, že absolútne neplatný právny úkon je neplatný od samého začiatku a jeho neplatnosti sa netreba osobitne dovolávať súdnou cestou. Neplatnosti právneho úkonu z dôvodu relatívnej neplatnosti sa možno dovolávať súdnou cestou, dovedy sa však považuje úkon za platný. Občiansky zákonník taxatívne upravuje, v ktorých prípadoch ide o tzv. relatívnu neplatnosť právneho úkonu.

Právne úkony môže vykonávať len osoba na ne spôsobilá, t.j. osoba majúca právnú subjektivitu. Právna subjektivita je spôsobilosť osoby na práva a povinnosti, a teda aj spôsobilosť stať sa subjektom právnych vzťahov. Z toho vyplýva, že právny úkon vykonaný osobou nespôsobilou na právne úkony je neplatný. Avšak platnosť právneho úkonu nie je ohrozená pravopisnými alebo matematickými chybami, ktoré ale nesmú samotný úkon spochybňovať.

Právna teória rozlišuje právne úkony jednostranné, dvojstranné alebo viacstranné. Toto členenie vychádza z počtu osôb prejavujúcich svoju vôľu prostredníctvom právneho úkonu. Jednostranné právne úkony vyjadrujú vôľu jedinej osoby a patria sem napr. uznanie dlhu, jednostranné započítanie vzájomných pohľadávok, výpoveď alebo závet. Dvojstrannými a viacstrannými právnymi úkonmi sú zmluvy alebo dohody. Typickou dvojstrannou zmluvou je

zmluva medzi jednou predávajúcou osobou a jednou kupujúcou osobou. Viacstranné dohody uzatvárajú viaceré subjekty napr. pri zakladaní spoločností alebo združení.

5.7 Právna subjektivita

Účastníci právneho vzťahu sa nazývajú aj subjekty právneho vzťahu. Znamená to, že ide o osoby, ktoré majú právnu subjektivitu. U fyzických osôb právna subjektivita ako spôsobilosť na práva a povinnosti vzniká vo všeobecnosti narodením a zaniká smrťou. Táto spôsobilosť znamená, že fyzická osoba má narodením ihneď určité práva (určité práva má aj nenarodené dieťa, za predpokladu, že sa narodí živé), napr. právo na zdravotnú starostlivosť. Neskôr má právo a zároveň aj povinnosť navštevovať základnú školu. Rôzne práva a povinnosti nás teda sprevádzajú po celý život. Spôsobilosť na právne úkony vzniká v plnom rozsahu až plnoletosťou danej fyzickej osoby, t.j. dovŕšením 18. roku života. Do dosiahnutia plnoletosti sa z právneho hľadiska osoba považuje za maloletú, ktorá má spôsobilosť len na svojmu veku zodpovedajúce právne úkony. Osobu môže súd pozbaviť spôsobilosti na právne úkony alebo jej spôsobilosť obmedziť, a to napr. v prípade, že osoba trpí trvalou duševnou poruchou alebo z užíva nadmerné množstvo omamných látok či alkoholu.

U fyzických a aj u právnických osôb ďalej rozlišujeme spôsobilosť vlastnými právnymi úkonmi nadobúdať práva a povinnosti. U fyzickej osoby hovoríme v tejto súvislosti o spôsobilosti na právne úkony. Spôsobilosť mať práva a povinnosti majú aj právnické osoby, ako napr. obce, akciové spoločnosti, či družstvá, pričom táto môže byť obmedzená len zákonom. U právnických osôb bežne hovoríme o tzv. právnej subjektivite, ktorú takáto osoba nadobúda dňom svojho vzniku. Právnické osoby vznikajú zväčša zápisom do obchodného alebo iného zákonom stanoveného registra. Samotné právne úkony v mene právnickej osoby musí vykonávať fyzická osoba, ktorá je na to zmluvne oprávnená.

5.8 Trestná zodpovednosť

Trestná zodpovednosť predstavuje zodpovednosť fyzickej osoby za protiprávny čin, ktorý je trestným zákonom definovaný ako trestný čin. Podmienkou trestnosti je zvyčajne úmyselné zavinenie, okrem prípadov, kedy na trestnosť postačuje aj zavinenie z nedbanlivosti.

V právnom poriadku Slovenskej republiky sa za trestný čin považuje zločin a prečin. Prečinní sú trestné činy spáchané z nedbanlivosti alebo tie úmyselné trestné činy, za ktoré je možné udeliť trest odňatia slobody na maximálne päť rokov. Úmyselné trestné činy, za ktoré zákon ustanovuje trest odňatia slobody s hornou hranicou prevyšujúcou päť rokov, spadajú do kategórie zločinov. Za trestný čin sa považuje už aj samotný pokus o takýto čin, a to aj v prípade, že čin nebol dokonaný.

Trestná zodpovednosť, na rozdiel od právnej subjektivity, nevzniká narodením človeka. V prípade Slovenskej republiky to znamená, že osoby mladšie ako 14 rokov nie sú trestne zodpovedné. Za trestne zodpovedné nemožno považovať ani osoby, ktoré pre duševnú chorobu nemohli ovládať svoje konanie alebo posúdiť protiprávnosť svojich činov.

5.9 Legalizácia príjmov získaných trestnou činnosťou

Použitie alebo nakladanie s prostriedkami pochádzajúcimi z trestnej činnosti sa nazýva legalizácia príjmov z trestnej činnosti. Je v záujme spoločnosti takejto legalizácii predchádzať alebo ju aspoň následne odhaliť. Na tento účel bol prijatý zákon o ochrane pred legalizáciou príjmov z trestnej činnosti.

Povinnosti z tohto zákona vyplývajú tzv. povinným osobám, ktorými sú napr. banky, pošty, daňoví poradcovia, kasína, ale aj poisťovne. Povinné osoby nahlasujú na políciu všetky neobvyklé obchodné operácie, a to bez zbytočného odkladu. Za neobvyklú obchodnú operáciu sa považujú úkony nasvedčujúce tomu, že ich vykonaním môže dôjsť k legalizácii príjmov z trestnej činnosti alebo k financovaniu terorizmu. Pri neobvyklých obchodných operáciách, ale aj pri operáciách v hodnote nad 15 tis. EUR sa vyžaduje presná identifikácia osoby, ktorá túto operáciu zadáva.

5.10 Zastúpenie a plnomocenstvo

Občiansky zákonník považuje za zástupcu toho, kto je oprávnený konať za iného v jeho mene. Avšak zastúpenému vznikajú zo zastúpenia práva a povinnosti. Osoba zástupcu musí byť spôsobilá na právne úkony a jej záujmy nesmú byť v rozpore so záujmami zastúpeného.

Rozlišujeme zákonné zastúpenie a zastúpenie na základe plnomocenstva. V praxi sa možno najčastejšie stretnúť s pojmom zákonný zástupca. Ide o osobu konajúcu za inú fyzickú osobu, ktorá sama nie je spôsobilá na právne úkony. Zákonným zástupcom maloletých detí bývajú ich rodičia. Zákonné zastúpenie je možné iba u fyzických osôb a vzniká priamo, a to buď zo zákona alebo na základe rozhodnutia súdu.

Avšak aj osoby spôsobilé na právne úkony sa môžu dať pri právnych úkonoch zastúpiť. Na tento účel slúži inštitút plnomocenstva. Splnomocňujúca osoba udelí plnú moc splnomocnencovi, pričom presne vymedzí rozsah splnomocnenia. Plná moc musí byť udelená písomne, ak sa týka písomného právneho úkonu. Dohoda o plnomocenstve je považovaná za dvojstranný právny úkon, nakoľko ju okrem splnomocniteľa podpisuje aj splnomocnenec, ktorý svojim podpisom udeľuje súhlas.

5.11 Vlastnícke právo

Vlastnícke právo je právo vlastníka na nakladanie s predmetom jeho vlastníctva a na užívanie jeho úžitkov. Toto zákonom chránené právo nadobúdajú osoby napr. kúpou, darovaním, dedením alebo rozhodnutím štátneho orgánu.

Vlastnícke právo sa však nenadobúda nájdením stratenej alebo opustenej veci. Ak niekto takúto vec nájde, je povinný ju odovzdať buď jej vlastníkovi alebo príslušnému štátnemu orgánu. Nálezca má právo jedine na náhradu súvisiacich výdavkov a nálezné vo výške 10% z hodnoty nálezu. Z uvedeného je zrejmé, že nájdením veci sa nálezca nestáva jej vlastníkom, a to ani v prípadoch, kedy sa pôvodný vlastník o nájdenú vec neprihlási. V takomto prípade, po uplynutí jedného roka od nálezu, pripadá nájdená vec štátu.

5.11.1 Vlastník a držiteľ

Vlastník je osoba, ktorá je oprávnená predmet svojho vlastníctva držať, nakladať s ním a používať ho. Držiteľ je ten, kto s vecou takisto nakladá ako s vlastnou alebo ten, kto vykonáva právo pre seba. Držiteľ však môže byť oprávnený alebo neoprávnený. Oprávnený držiteľ v dobrej viere považuje veci alebo práva vzhľadom na všetky okolnosti za svoje. Zvyčajne máva oprávnený držiteľ rovnaké práva ako vlastník. Oprávnený držiteľ sa však môže stať vlastníkom hnuteľnej veci, a to v prípade, že ju mal nepretržite v držbe tri roky. Ak ide o vec nehnuteľnú, vydržanie nastáva po uplynutí desiatich rokov.

Vlastník a držiteľ teda môžu byť dve rôzne osoby, ale môže tiež ísť aj o jednu a tú istú osobu. Vlastniť a držať možno okrem vecí aj práva alebo iné majetkové hodnoty. To znamená, že vlastnenou vecou môže byť aj vec nehmotná, ako napr. autorské právo, patent alebo ochranná známka.

5.11.2 Spoluvlastníctvo

Z právneho hľadiska je možné, aby jednu vec vlastnilo naraz aj viacero osôb. Takýto jav sa nazýva spoluvlastníctvo. V tejto súvislosti je však dôležité rozlišovať podielové alebo bezpodielové spoluvlastníctvo. Podielové spoluvlastníctvo spočíva v tom, že jednotliví vlastníci vlastnia individuálne len určitý podiel na danej veci. Ak sa spoluvlastníci nedohodli inak, každému pripadá rovnaký podiel na vlastnenej veci. Pri podielovom spoluvlastníctve, na rozdiel od jednoduchého vlastníctva, môže vzniknúť problém pri rozhodovaní o nakladaní s danou vecou. V takýchto prípadoch sa rozhoduje väčšinovo, a to v závislosti od výšky spoluvlastníckych podielov. Vo výnimočných prípadoch však rozhoduje súd.

Bezpodielové spoluvlastníctvo je typické jedine pre manželov. Jeho vznik medzi osobami vo vzťahu inom ako manželskom nie je právne možný. Predmetom bezpodielového spoluvlastníctva manželov je všetko, čo niektorý z manželov nadobudol počas trvania manželstva. Výnimku však tvoria veci, ktoré jeden z manželov nadobudol darom alebo dedením, ale tiež aj veci, ktoré jednoznačne slúžia iba jednému. Bezpodielové spoluvlastníctvo manželov zvyčajne zaniká spolu so zánikom manželstva. Spoluvlastníctvo je tiež možné na návrh jedného z manželov súdne zrušiť aj za trvania manželstva, avšak len zo závažných dôvodov. Manželia sa môžu tiež dohodnúť, že vznik bezpodielového spoluvlastníctva vyhradia ku dňu zániku manželstva.

5.12 Záložné právo

Záložné právo slúži na zabezpečenie pohľadávky pre prípad, že by nebola včas splnená. Predmetom záložného práva je záloh, pričom môže ísť o vec, právo, majetkovú hodnotu alebo byt či nebytový priestor. Vznik záložného práva je okrem výnimiek povinne registrovaný v Notárskom centrálnom registri záložných práv. Ak sa záložné právo týka nehnuteľností alebo bytov, zapisuje sa do katastra nehnuteľností. Poistenie zálohu je pre záložcu povinné len v prípadoch, kedy si to vyžaduje zmluva o zriadení záložného práva.

Záložným právom možno zabezpečiť nielen peňažné, ale aj nepeňažné pohľadávky. Ak takto zabezpečená pohľadávka nie je riadne vyrovnaná, môže záložný veriteľ začať výkon záložného práva. To znamená, že v súlade so záložnou zmluvou môže uspokojiť svoje nároky. Právo vymáhania náhrady prostredníctvom zálohu je možné aj v dobe, kedy bola včas nesplnená pohľadávka už premlčaná.

5.13 Bezdôvodné obohatenie

Bezdôvodné obohatenie predstavuje majetkový prospech získaný plnením bez právneho dôvodu, z neplatného právneho úkonu alebo ak tento bol získaný z nepoctivých zdrojov. K bezdôvodnému obohateniu dochádza aj plnením z právneho úkonu, ktorý odpadol (napr. zmeny v kupónovej privatizácii). K bezdôvodnému obohateniu nedôjde napr. prijatím premlčaného dlhu, avšak prijatím prekludovaného dlhu k nemu dochádza.

Ak niekto bezdôvodne k takémuto majetkovému prospechu prišiel na úkor iného, je povinný obohatenie vrátiť. V prípade, že k bezdôvodnému obohateniu došlo v dôsledku neplatnosti zmluvy, jej účastníci sú povinní navzájom si všetko vrátiť. K bezdôvodnému obohateniu však nemusí dôjsť len na základe aktívneho konania jednotlivca. Za bezdôvodné obohatenie sa totiž považuje aj skutočnosť, že plnenie za povinnú osobu uskutočnil niekto iný. To znamená, že ak napr. osoba spôsobí požiar na susedovom dome, ktorý bol na toto riziko poistený a poisťovňa

susedovi škodu nahradí, majetkovú situáciu vinníka je možné považovať za bezdôvodné obohatenie. Z toho vyplýva právo poisťovne požadovať od vinníka náhradu škody vo výške vyplateného poistného plnenia.

5.14 Právna zodpovednosť

Právnu zodpovednosť možno charakterizovať ako povinnosť určitého subjektu znášať právne ustanovené následky svojho protiprávneho konania. Právna zodpovednosť je zvyčajne následkom porušenia práva. Občiansky zákonník vychádza zo základnej premisy, že každý má povinnosť konať tak, aby nedošlo k poškodeniu zdravia, majetku alebo životného prostredia. Každý je zároveň povinný, ak je to možné a primerané, odvrátiť hroziace nebezpečenstvo. Ak by osoba pri odvracaní nebezpečenstva alebo pri konaní v sebaobrane spôsobila škodu, nie je za ňu zodpovedná.

Zodpovednosť sa vzťahuje na každého, kto spôsobí škodu porušením právnej povinnosti. Za takúto škodu osoba zodpovedá dovtedy, kým nepreukáže, že škodu nezavinila. Takto definovanú zodpovednosť možno považovať za zodpovednosť všeobecnú.

Občiansky zákonník definuje aj viacero typov osobitnej zodpovednosti. Patrí sem napr. zodpovednosť osoby prijímajúcej vec, ktorá má byť predmetom jeho záväzku, od inej osoby. Typickým príkladom sú servisné pracoviská alebo čistiarne, ktoré podľa zákona zodpovedajú za škody na zverených veciach.

Za škody zodpovedá človek aj v prípade, že ich spôsobil pod vplyvom omamných látok, ak sa do tohto stavu uviedol sám. Ďalším príkladom osobitnej zodpovednosti za škodu je zodpovednosť za škodu spôsobenú prevádzkou dopravných prostriedkov, pričom môže ísť o škody na zdraví alebo majetku. Za spôsobené škody zodpovedajú taktiež prevádzkovatelia zvlášť nebezpečných prevádzok. Prevádzkovatelia dopravy alebo nebezpečných prevádzok zodpovedajú za škodu objektívne, t.j. bez ohľadu na zavinenie.

Ubytovacie zariadenia zodpovedajú za škody na majetku, ktorý si ubytovaní ponechali v izbách. Podobne aj reštaurácie či kaderníctva zodpovedajú za škody na veciach svojich klientov, ak tieto boli odložené na obvyklom mieste alebo na mieste na to určenom. Tejto zodpovednosti sa ubytovacie zariadenia a ani ostatné prevádzky, s ktorými je spojené odkladanie vecí, nezbavia ani vyvesením tabule, že za odložené veci nezodpovedajú. Zodpovednosť za škody na peniazoch či šperkoch je však obmedzená výškovým limitom, čo ale neplatí, ak škodu spôsobili zamestnanci zariadenia alebo ak zariadenie prevzalo dané veci do úschovy. Podobne zodpovedajú aj prevádzkovatelia garáží a parkovacích domov.

V rámci náhrady škody sa uhrádza skutočná škoda a ušlý zisk, a to zvyčajne v peniazoch. Pri stanovovaní výšky škody sa vychádza z ceny v čase, kedy ku škode došlo. Ak išlo o škodu

na zdraví, nahrádzajú sa účelne vynaložené náklady na liečbu. Zároveň sa jednorazovo odškodňuje aj bolesť a sťaženie spoločenského uplatnenia. Ak bolo následkom škody usmrtienie osoby, uhrádzajú sa aj primerané náklady na pohreb. Tieto rôzne náhrady je možné jednorazovo odškodniť na základe písomnej dohody o ich úplnom a konečnom vypořiadaní.

5.15 Slovenský právny poriadok a právo Európskej únie

Právo na Slovensku bolo v nedávnej minulosti, a je naďalej aj v súčasnosti, podstatne ovplyvnené začlenením Slovenskej republiky do Európskej únie. Naša krajina sa pristúpením do európskych spoločenstiev zaviazala vykonať harmonizáciu mnohých právnych predpisov v súlade s požiadavkami Európskej únie. Preto dnes možno považovať aj vývoj v oblasti legislatívy za turbulentný, a to najmä v dôsledku potreby upraviť a prijímať mnohé zákony v súvislosti s harmonizačnými procesmi.

Právo Európskej únie je výnimočné v tom, že môže priamo ukladať práva a povinnosti osobám vo vnútri členských štátov. Možno teda povedať, že komunitárne právo má prednosť pred právom vnútroštátnym, pričom táto prednosť nemusí byť vnútroštátnym právom výslovne stanovená.

Zakladajúce zmluvy a ich novelizácie patria medzi primárne pramene Európskeho práva. Za sekundárne pramene sú považované nariadenia, smernice, rozhodnutia a odporúčania. Právne akty Európskej únie sú zverejňované v Úradnom vestníku Európskych spoločenstiev, pričom deň uverejnenia sa považuje za deň nadobudnutia ich platnosti.

Použitá literatúra

- Ďurovčík, J.: Legiśvakancia. Bulletin slovenskej advokácie č. 9-10/2005.
- Ottová, E.: Teória práva. Bratislava: HEURÉKA, 2006. ISBN 80-89122-37-X.
- Vojčík, P. a kol.: Základy práva: pomôcka pre stredoškólkov, mladých manažérov a podnikateľov. Bratislava: ENIGMA, 2004. ISBN 80-89132-08-1.
- Zákon NR SR č. 300/2005 Z.z. trestný zákon v platnom znení
- Zákon NR SR č. 367/2000 Z.z. o ochrane pred legalizáciou príjmov z trestnej činnosti v platnom znení
- Zákon NR SR č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v platnom znení
- Zákon NR SR č. 95/2002 Z.z. o poisťovníctve v platnom znení